

umu kako upravo zbog toga njegova knjiga može poslužiti i kao literatura za one kojima će to biti prvi uvid u Staljinov lik i djelovanje. Može se pretpostaviti kako će je, kao intelektualnu biografiju, ipak čitati ponajprije oni u kojih je interes za Staljina pobuđen već ranije. Unatoč drugačijim tumačenjima pojedinih događaja nego u drugih autora, na Robertsovim će stranicama i oni pronaći znatnu količinu novih informacija. S time na umu vrijedi naposljetku izraziti nadu kako će *Staljinova knjižnica*, prevedena na hrvatski jezik, uskoro popuniti i domaće police.

Saša Vuković

Prilog promišljanju kulture sjećanja i suočavanja s teretima prošlosti

Glina 1941. Tragedije i traume u pamćenju i zaboravu. Zbornik znanstvenih radova s međunarodnim sudjelovanjem (gl. ur. Drago Roksandić), Zagreb: Odsjek za povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatski državni arhiv, Srpsko narodno vijeće u Zagrebu, 2022, 1014 str.

Gliniski dosje o događanjima iz 1941. sastoji se od 34 članka, više svjedočenja i sjećanja, niza dokumenta, posebno izrađenih karata, ilustrativnih priloga, kronologije i poimeničnoga popisa žrtava s obimnim popisom izvora i literature te kazalima, čineći tako zaokruženu cjelinu o području koje je podnijelo teške ljudske patnje. Možemo ga s vremenskim odmakom čitati i kao nastavak zbornika *Gliniski kraj kroz stoljeća*, koji je objavljen 1988, a u kojem fokus nije bio usmjeren na tu ratnu godinu. Osim toga, *Zbornik* dijelom govori o vremenima nakon 1945. s aspekta različitih praksi kulture sjećanja, pa i o posljedicama potresa vezanima uz sakralnu arhitekturu i čitav prostor.

Nakon stečenih iskustava sa *Zbornikom* – čitanja tekstova, recenziranja i priprema za javno predstavljanje – treba eksplicitno naglasiti ulogu glavnog urednika, zaslužnoga profesora Drage Roksandića, s kojim sam kao jedan od ocjenjivača najviše komunicirao prigodom vrednovanja tekstova, dakako, poštujući i prinose svih ostalih urednika (Ilije Ranića, Milana Radanovića i Matka Globačnika) ovoga instruktivnog djela. Glavni urednik nesumnjivo je uložio ogroman trud, potvrdio svoj metodološki kredito i otvorenost prema suradnji s više istraživača kako bi ispunio nimalo laganu zadaću objavljivanja većega broja tekstova s kolokvija iz 2012, dopunjenih nizom naknadno uvrštenih članaka i priloga, bez kojih je teško na što cjelovitiji način obuhvatiti tragediju iz 1941. na područjima kotara Gline i Vrginmosta (između Zrinske i Petrove gore, između Kupe i Une, na Banovini i Kordunu), gdje je od ruke pojedinih pristalica ustaškoga pokreta masovno stradalo srpsko stanovništvo. Riječ je o temi koja nije bezazlena i ne može se relativizirati, kao ni niz drugih tema vezanih uz traumatične događaje iz ratnih vremena.

Iz stručne perspektive *Zbornik* nosi težinu u sklopu hrvatske historiografije koja je dosad rijetko na ovako minuciozan način istražila jedno zaokruženo područje u

vihorima rata. Pritom osobito do izražaja dolazi činjenica da je *Zbornik* skupno djelo većega broja stručnjaka, što nam pokazuje da je pri zahtjevnim temama teško doći do opipljivih rezultata bez raznorodnih istraživača i tako prevladati ograničenosti individualnih povjesničara. Interakcija lokalno-regionalne i povijesti širih obzora, prozopografski pristupi, mikrohistorijska proučavanja društvenih struktura i njihovih promjena, povijest odozdo i usmena povijest te komparativne analize korišteni su oblici proučavanja kojima se nastojalo dovesti u red brojne pokazatelje obrađivanoga problema. Stoga je jasno da se kao preduvjet za prikupljanje temeljnih obavijesti i pokušaja prevladavanja suprotstavljenih tendencija morao potražiti oslonac i na provjerene tradicionalno-standardne metode poput izrade kronologije dan-po-dan, kvantifikacije, izrade baze podataka žrtava i čitanja arhivskih dokumenata. U tom su smislu vidljivi primjereni pristupi istraživačkih kombinacija kojima ovaj zbornik korespondira sa zadaćama suvremene historiografije.

Zbornik krasi poticanje znanstvenih pristupa, što znači da polazi od „potrebe racionalizacije povijesnog iskustva“, „antropocentričnoga pristupa“, „poticanja dijaloga“ i ustrajavanja na „stručnosti“, koji podrazumijevaju nastojanje da se što temeljitije prouči dostupno gradivo i relevantna literatura. U tekstovima prevladavaju nastojanja da se na temelju empirijskih pokazatelja i kritički obrađenih dokaza što vjernije rekonstruiraju odnosi i događaji koji su vezani uz Glinu i njezine ljude.

Na tom je tragu prikupljanja što širih znanja i dio uvodnih tekstova posvećen razdoblju koje je prethodilo vremenu uspostave Nezavisne Države Hrvatske, napose 1930-ima, a bez čijega poznavanja nije moguće shvatiti konkretne prilike i izvore nacionalno-društvenih napetosti. U tom se kontekstu izdvajaju dubinske analize novih modela političke suradnje na lokalnoj razini, koje su na terenu Banovine Hrvatske označile premoć koalicije Hrvatske seljačke stranke i Samostalne demokratske stranke, u čijim su redovima do izražaja dolazile pristaše liberalnijih načela. Taj pokušaj hrvatsko-srpske suradnje radi premošćenja jaza i uspostave novih odnosa u jugoslavenskoj Kraljevini, potkrijepljen izbornim legitimitetom, nije se stigao dugotrajno razviti pred izbijanjem Drugoga svjetskog rata, unutarnjim raslojavanjima, prodorom nacionalno-revolucionarne diktature i trenutačnim uspjehom nacifašističkih režima, odnosno Sila Osovine, koje su prezirale demokratska načela. U tom su kontekstu odgovarajuće mjesto dobili još i opisi povijesti drugih skupina i zajednica koji su činili lokalni mozaik. Usudio bih se dodati da se nameće dojam kako bi se to poglavlje moglo još razrađivati u smjeru protučinjenične povijesti o tome što se nije dogodilo, a moglo se dogoditi.

U toj genezi sukoba podsjetio bih i na primjere iz neposrednoga razdoblja prije osnivanja prve jugoslavenske države koji govore da je na glinskom području, uz primjere suradnje i koalicija, otprije vidljivo ozračje sukobljavanja. Premećući neke svoje bilješke iz arhivskih istraživanja, naišao sam na dokument Predsjedništva Zemaljske vlade iz 1910, u kojem podžupan Zvonimir Župić izvještava o sukobima u Glini koje uglavnom potiče politički radikalizirana mladež. Pritom je visoki činovnik lokalne uprave jasno dao do znanja da je temeljna dužnost vlasti osigurati javnu sigurnost, mir i red bez razlike u vjeri i narodnosti, uz opasku da se u Glini redovito sastaje mnogo svijeta iz okoline i ne smije se dopustiti uvlačenje okolnog općinstva u sukobe. Saborske su interpelacije i rasprave iz toga razdoblja utvrdile navedene podatke. Iz takvih se izvješća može očitati krhka strana etnokonfesionalnih odnosa i unutarnji antagonizmi na početku stoljeća koji su u kasnijim izvanrednim okolnostima zadobili najekstremnije oblike.

U uvodu sam spomenuo da su srpske žrtve u Glini 1941, a riječ je o civilnom stanovništvu koje je stradalo u više valova, bile rezultat ustaške politike i njezine makijavelističke obuzetosti da disproporcionalnom odmazdom, demonstracijom sile i primjenom svih dopuštenih i nedopuštenih sredstava ostvari svoju misiju. Dokazni su materijali o obrascima nehumanih djela brojni, dodatno vidljivi u rušenju vjerskih objekata (napose crkve Bogorodice) i oduzimanju imetka, a potkrijepljeni su nizom izvora različite provenijencije. U smislu odgovornosti vrijedni su nalazi koji govore o organizaciji ustaškoga pokreta (Mirku Puku i mjesnim dužnosnicima poput Mirka Jereca, braće Vidaković, Tomislavu Rolfu i drugima) na glinskom području prije Drugoga svjetskog rata i detektiraju tko je za vrijeme rata među njima bio na čelu protusrpske kampanje i zagovarao oštre rezove, u kojoj su mjeri bili uočljivi obrasci samovoljnoga ponašanja, kakve su bile veze sa središtima političke moći vlasti i koliko se podilazilo niskim instinktima masa koji su se očitovali u osvetama i pljački. Korijene te vodeće skupine istraživači pronalaze u prijašnjim vremenima, napose onda kad je počela prevladavati predratna psihoza i nacionalna razdraženost, što je dio istraživača uputilo i na analizu dosega srpskoga nacionalizma („Srbi na okup“). S druge je strane nemoguće shvatiti razmjere brutalnosti bez vanjskoga utjecaja njemačkoga nacizma i talijanskoga fašizma u interesnim zonama ili na državnoj razini. Tu nije riječ samo o ideološkim analogijama nego i o potezima civilnih i vojnih struktura koje su poticale masakre u mješovitim krajevima, uzduž demarkacijske linije, i pružale uvjete za dehumanizirajuće ratovanje. O svemu tome svjedoči i međunarodna dimenzija *Zbornika*, kojoj su svojim člancima pridonijeli Sanela Schmid, Alexander Korb i Eric Gobetti. Posebna pozornost posvećena je i ulozi Komunističke partije koja se s predratno malobrojnima članstvom prometnula u nositelja otpora i pobjednika u revolucionarnom ratu. Ta je tema popraćena uvidom u biografije glinskih komunista Srba i Hrvata, njihovim utjecajima u seljačkim organizacijama, kao i spoznajama o gospodarskim prilikama koje su izražavale društvena raslojavanja.

Istaknuo bih zaključno da je ovim zbornikom dosad najdublje sagledan slučaj Gline iz historiografske perspektive koji se može ocijeniti i kao jedan od priloga za promišljanje kulture sjećanja i suočavanja s teretima prošlosti. Mnoge teme koje su bile oskudno istražene sad su puno bolje obrađene. Svojevrsnom historiografskom forenzikom izbjegnute su površne generalizacije pa vjerujem da će *Zbornik* imati odjeka i potaknuti profesionalnu raspravu.

Stjepan Matković

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

54

BROJ 2

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase, sans-serif font.

ZAGREB 2022.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 54, broj 2

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Domagoj Tončinić

Glavna urednica / Editor-in-Chief

Inga Vilogorac Brčić

Izvršna urednica / Executive Editor

Kornelija Jurin Starčević

Uredništvo / Editorial Board

Jasmina Osterman (stara povijest/ancient history), Trpimir Vedriš (srednji vijek/medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Filip Šimetin Šegvić (moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history), Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history), Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko Bratož (Ljubljana), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien), Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz), Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj), Nade Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd), Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

Izvršni urednik za tuzemnu i inozemnu razmjenu /

Executive Editor for Publications Exchange

Martin Previšić

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120191

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation
Index - Web of Science

Naslovna stranica / Title page by

Marko Maraković

Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout

Marko Maraković

Lektura / Language editors

Samanta Paronić (hrvatski / Croatian)

Edward Bosnar (engleski / English)

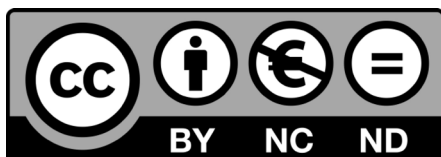
Ilustracija na naslovnici

Muza Klio (Alexander S. Murray, *Manual of Mythology*, London 1898)

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrčak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

DOI: 10.17234/RadoviZHP.54

Djelo je objavljeno pod uvjetima Creative Commons Autorstvo-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 Međunarodne javne licence (CC-BY-NC-ND) koja dopušta korištenje, dijeljenje i umnažanje djela, ali samo u nekomercijalne svrhe i uz uvjet da se ispravno citira djelo i autora, te uputi na izvor. Dijeljenje djela u prerađenom ili izmijenjenom obliku nije dopušteno.